

RÄNNE JA SEOTUS PAIKADEGA: ROOTSIS ELAVATE KESK- JA IDA-EUROOPAST PÄRIT NOORTE MÄLESTUSED JA TUNDED NEILE OLULISTE PAIKADE SUHTES

Oksana Shmulyar Gréen, Charlotte Melander Ingrid Höjer

Käesolevas artiklis käsitletakse mobiilsust ja kohanemist Kesk- ja Ida-Euroopas sündinud noorte seas, kes rändasid enne 18-aastaseks saamist Poolast ja Rumeeniast Rootsi. Varasemates mujal läbiviidud uuringutes ELi-sisese rände kohta on seda rühma kirjeldatud kui 1,5. põlvkonna sisserändajaid, kelle mobiilsus langeb nende täiskasvanuks saamise aega ning kes seetõttu võivad kogeda kahepaiksust ja vahepealsust, mis mõjutab nende sotsiaalset ja perekondlikku elu. Nendest uuringust inspireerituna analüüsis meie teadusartikkel, kuidas mobiilsus (ümber) kujundab Rootsi rännanud noorte seoseid selliste paikadega ja nende omistatud tähendust. Poolast ja Rumeeniast pärit 18 teismelise ja noore täiskasvanuga läbiviidud kahe-etapiliste kvalitatiivintervjuude käigus kogutud andmed ning uuringust osavõtjate poolt loodud joonised ja fotod võimaldavad teha kaks järeldust. Esiteks kinnitab see olemasolevat käsitlust laste ja noorte mobiilsusest, translokalismist ja elukoha loomisest, kuid lisaks vaatleb seda süvitsi, rõhutades mälestuste ja tunnete rolli noorte inimeste paikseks jäämise protsessides. Teiseks järelduseks on see, et visuaalne meetodika on väärtuslik tööriist, millega saab vaadelda translokaalset paikseks jäämist ja materiaalseid tegevusi aja jooksul. Meie uuringu tulemused näitasid, et enamik uuringus osalenud noortest on säilitanud tugeva sideme paikadega, mis on seotud nende lapsepõlve ja päritoluriigiga. Mõnede jaoks sümboliseerivad need paigad hargmaiste külastuste ja igapäevase suhtluse jätkumist, samas kui teiste jaoks on need väljamõeldud kohad, kus nad tunnevad end turvaliselt. Tulemused rõhutavad ka mälestuste ja tunnete tähtsust hargmaise sideme loomisel päritoluriikide ja Rootsi vahel ning vajadust tulla toime võimaliku sotsiaalse tõrjutuse ja väärarvamistamisega, mida mõned noored võivad oma uues elukohas kogeda.

Märksõnad: mobiilsus, Kesk- ja Ida-Euroopas sündinud noored, paikseks jäämine, mälestus, tunded, Rootsi

SISSEJUHATUS

Mitmetes teadusuuringutes, mis on käsitlenud keskklassi kuuluvate migrantide ja teise põlvkonna noorte migrantide hargmaist mobiilsust, on leitud, et koht, ruum ja asukoht on väga olulised selles, kuidas noored migrandid kujundavad ümber oma paigaseoseid ja teisi isiklikke suhteid, ning rõhutatakse nende protsesside mittelineaarsust ja paindlikkust (nt Habib ja Ward 2020; Haikkola 2011; Harris, Baldassar ja Robertson 2020). Pere- de mobiilsuse nüüdisaegseid mustreid käsitlevate globaalsete ja Euroopale keskendunud uuringute tulemustes rõhutatakse lapsepõlve ja noorte elu mitmekesisust, mida muu hulgas suunab nende märkimisväärne kaasatus hargmaiste perekondade mobiilsuses ja translokaalsetes eluviisides (nt Assmuth, Hakkarainen, Lulle ja Siim 2018; Farrugia 2015; Freznoza-Flot ja Nagasaka 2015).

Meie uuringu objektiks olevate noorte mobiilsus on seotud sellesama kontekstiga – pere mobiilsus Euroopa Liidus – mis on alates 2004. aastast meelitanud arvukalt migrante rändama töö ja elukoha otsingul mõnesse teise ELi riiki. Selliste migrantide pereliikmeid, s.t lapsi ja noori, kes on sündinud Kesk- ja Ida-Euroopa riikides ja keda nimetatakse migrantide 1,5. põlvkonnaks, on väga põhjalikult uuritud (Assmuth jt 2018; Jørgensen 2016; Moskal 2015; Sime, Moskal ja Tyrell 2020; Tyrell, Sime, Kelly ja McMellon 2019). Uurimistulemuste põhjal on leitud, et võrreldes oma vanematega (migrantide esimene põlvkond) ja vastuvõtvast riigis migrantidele sündinud lastega (migrantide teine põlvkond), on 1,5. põlvkonna eriliseks iseloomustavaks tunnuseks nn vahepealsus, s.t nad ei ole ei üks ega teine (Tyrell jt 2019).

Tyrell jt (2019: 3) käsitlevad vahepealsuse mitmeid tähtsaid aspekte, nende hulgas a) vahepealsuse päritolu ja sihtkoht; b) vahepealsed noored ja teismelised ja c) vahepealsete enamus ja vähemuskultuur rändesihtriigi ühiskonnas.

Kasutasime käesolevas uuringus osalejate kohta nimetust 1,5. põlvkond, kuna soovisime juhtida tähelepanu sellele, kui keeruline on nende noorte jaoks olnud luua kohtadega seoseid, samal ajal leides ennast pidevalt „kahe vahepeal olemise“ olukorras. Täpsemalt uuritakse artiklis, kuidas mobiilsus rändejärgselt (ümber)kujundab seotust paikadega ja mõjutab nende tähendust, mille näiteks on Poolas ja Rumeenias sündinud noorukite ja noorte täiskasvanute kogemused, kes alla 18-aastase lapsena kolisid Rootsi koos vanema(te)ga või liitusid vanema(te)ga hiljem.

Oma töös toome välja mitu põhjust, miks tuleks edasi uurida Rootsis elavate Kesk- ja Ida-Euroopas sündinud noorte mobiilsuse ja üleskasvamise kogemusi. Noorte mobiilsust käsitlevates Euroopa võrdlevates uuringutes on Rootsi jäetud sageli tahaplaanile (vt siiski Shmulyar Gréen, Melander ja Höjer 2021). Vähe on uuritud Rootsi kui vastuvõtva riigi populaarsuse kasvu alates 2004. aastast ehkki Rootsi on riik, kus on võimalik leida tööd, kus Euroopa migrandid ja nende pereliikmete saavad taasühineda ja kus saab asuda kauemaks elama (vt ka Melander ja Shmulyar Gréen 2018; Melander, Shmulyar Gréen ja Höjer 2020; Shmulyar Gréen ja Melander 2018). Mõnede hinnangute kohaselt oli 2020. aastal Rootsis elanud ELi riikide kodanikest 93 762 ja 32 741 sündinud vastavalt Poolas ja Rumeenias (Delmi 2020). On mitmeid erinevusi ulatuslikus väljarändes Poolast ja Rumeeniast teistesse ELi riikidesse – ja eriti Rootsi (vt Shmulyar Gréen ja Melander 2018).

Oluline on aga see, et juriidilises mõttes ei käsitleda Poola ja Rumeenia kodanikke ega nende järglasi tegelikult migrantidena. Veelgi enam, tänu vaba liikuvuse põhimõttele ja eeldatavale „sarnasusele“ (Waerdahl 2016) kipuvad Poola ja Rumeenia pered ja nende lapsed ametlikus statistikas kergesti „kaduma“ minema ja neid käsitletakse rändeuuringutes „nähtamatu“na. Rootsi statistikaameti andmetel (SCB 2020) oli 2018. aastal 9 protsenti kõigist Rootsis elavatest alla 18-aastastest lastest sündinud välismaal, kusjuures Poola oli sünniriigina järjekorras viies.

Käesoleva uuringus kasutame me Rootsi statistikaameti (SCB 2019) andmeid, mille kohaselt elas Rootsis 2018. aastal koos oma perega ligikaudu 23 000 Kesk- ja Ida-Euroopas sündinud noort, kellest enamik on välja rännanud Poolast ja Rumeeniast.

Käesolevas uuringus toetume 18 sellise noore kogemustele vanuses 16–29, kes on elanud Rootsis vähemalt neli aastat. Nende elutrajektoorile on ühine see, et enamik neist koges pere eraldumist ühe või mõlema vanema ringlusrände tõttu kodumaa ja Rootsi vahel, millele järgnes mitu aastat elamist eemal oma vanematest ja lõpuks vanema(te)ga taasühinemine Rootsis. Paikkonnaga seostumise analüütiline fookus on meie laiema uurimisprojektil üks keskseid küsimusi, mida käesolev artikkel arendab edasi ja millega seoses me küsisime noortelt nende igapäevaste paikade (füüsilised ja virtuaalsed) kohta, mille kaudu nad loovad ja laiendavad olulisi suhteid pärast väljarännet. Ühendades kaheastmelised kvalitatiivintervjuud, mille käigus me lisaks muudele visuaalsetele meetoditele kasutasime osalejate poolt tehtud joonistusi ja fotosid, on artiklil kaks olulist tulemust. Esiteks integreerib see laste ja noorte mobiilsust, hargmaisust ja kohaga seotust käsitlevaid teaduslikke uurimusi, aga ka süvendab nende teoreetilist käsitlust, rõhutades mälestuste ja tunnete rolli teismeliste elus. Teiseks leitakse artiklis et visuaalne metoodika on väärtuslik tööriist, millega saab luua narrative translokaalse paigaga seostamise *embodied* ja materiaalsete praktikate kohta aja jooksul.

HARGLOKAALNE LAPSEPÕLV JA NOORED KOHAGA SEOSTUMISE KAUDU

Lähtekohaks meie käsitluses, kus me vaatleme 1,5. põlvkonna laste ja noorte vahepealsusetunnet, on mobiilse lapsepõlve teooria, mille pakkusid välja Fresnoza-Flot and Nagasaka (2015). Mobiilse lapsepõlve teooria abil saab väita, et laste ja noorte mobiilsusega seotud individuaalsed kogemused esinevad vähemalt kolmes põhiotsuses, milleks on mobiilsus ruumis, ajas ja kontekstis (2015: 29). Selline lähenemine on väga kasulik, et mõista, kuidas noored läbi pere ahelmobiilsuse Rootsi on sunnitud arendama sidemeid ja suhteid läbi erinevate ja paljude distantide ja ruumide (2015: 28).

Teiste sõnadega, isegi kui noorte enda ruumiline mobiilsus on perest pikaajse eemaloleku tõttu edasi lükatud, saavad nad kogeda kontekstiliselt mobiilsust, näiteks kujutades ette elu „välismaal“ ja laiendades oma olulisi sotsiaalseid suhteid teisesse asukohtadesse, ühendades neid peredega ja teiste neile tähtsate inimestega (nt Haikkola 2011).

Lähenedes sellele teemale mobiilse lapsepõlve teooria seisukohast, on vaja meeles pidada, et kui noored räägivad oma ruumilisest mobiilsusest lastena, kirjeldavad nad mobiilsust mitte ainult ruumis, vaid ka ajas ja mitmes omavahel kattuvas kontekstis. Nad kogevad mobiilsust läbi muutuste nende elu sotsiaalsetes (kool, eluase, sotsiaalne klass) ja poliitilistes (kodakondsus, heaolu) aspektides ning samuti kultuurilistes (keel) ja sümboolsetes (identiteet, mälestused) aspektides (Fresnoza-Flot and Nagasaka 2015). Samal ajal peegeldavad intervjuueeritavate narratiivid ja mälestused oma mobiilsusest lastena nii kontekstiliselt kui ja ajalisel emotsionaalset dislokatsiooni ja igatsust.

Lisaks mobiilse lapsepõlve teooriale kasutame lastega seoses ka migrandi translokaalsuse teooriat (Assmuth jt 2018; Moskal 2015). Assmuth jt (2018: 7) nimetavad seda nähtust kohapõhiseks hargmaisuseks, viidates asukohale mobiilsuse ajal, mis tähendab, et laste ja noorte mobiilsus on kehastunud ja kohaga seotud. See mõiste rõhutab, et olles hargmaiselt mobiilsed, lahkuvad noored linnadest ja küladest, kus nad sündisid ja liiguvad kohta, kus neid võivad oodata pereliikmed või kus vanematel õnnestus elatist teenida enne nende laste endi rännet Rootsi. Kasutades oma uuringus translokaalse mobiilsuse mõistet, näitas Moskal (2015), kuidas migrantidest lapsed ja noored võtavad sihtkohas omaks uusi kohti ja muudavad need olulisteks ruumideks läbi igapäevase tegevuse ja vastastikmõju.

On selge, et translokaalne vaade laste ja noorte mobiilsusele muudab koha, ruumi ja asukoha/territooriumi mõisted relevantseks (Farrugia 2015; Haikkola 2011; Harris jt 2020; Marcu 2012). Koha mõistel, mida on ulatuslikult käsitletud inimgeograafias ja psühholoogias (nt Massey 1994) ja sellest tulenevalt ka mobiilsuse ja kuuluvuse sotsioloogias (nt Gustafson 2002), on mitu tähendust, sealhulgas viited „vahetule kontekstile, ettekujutatud kohtadele ja kohtadele, kuhu tuleb püüelda“ (Habib ja Ward 2020: 173). Ruumi ja koha mõisted on omavahel seotud, kuna „kohad on ruumid, mis inimesed on muutnud oluliseks“ (den Besten 2010: 182). Oma analüüsis määratlesime kohad kui „rõhutatud hetked sotsiaalsete suhete ja mõistmiste võrgustikus“ (Massey 1994: 67), mis on venitatud „kõikidel ruumilistel skaaladel, kõige kohalikumast tasandist kuni kõige globaalsemani 1994: 264). Jätkates seda mõttejoont, analüüsitakse kohta kui dünaamilist üksust, mida kujundavad ajalised, kogemuslikud ja emotsionaalsed protsessid, kus noored migrandid võivad omada erinevaid positsioone, mida tingivad „jõugeomeetriad, mille võib taandada globaalsete majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste protsessideni“ (Farrugia 2015: 613). See tähendab, et mobiilsuse tõttu võivad lapsed ja noored saada juurdepääsu uutele võimalustele sellistes ruumides nagu haridus, töö, vaba-ajategevus jne; siiski on ka „tõrjutuse ja kontrolli vorme, mis leiavad aset ruumis ja läbi selle“ (2015: 617).

Püüdes mõista, kuidas mobiilsed noored loovad hargmaseid sidemeid paikade ja ruumidega nii enne kui ka pärast rännet ning kuidas nad saavad üle „teistsugusena“ ja „kohata olemise“ tundest, kasutasime nende mälestusi (Fox ja Alldred 2019; Keightley 2010; Leyshon 2015) ja emotsioone (den Besten 2010; Marcu 2012). Laiem projekt, millele käesolev artikkel tugineb, rõhutab emotsionaalsete sidemete tähtsust sisserändajate laste ja noorte igapäevaelus, mille hulgas on „armastuse, hoolimise ja solidaarsuse praktikad“ (McGovern ja Devine 2016: 38) ja mis vahendavad nende kiindumust inimestesse ja noortesse kohad (vt Shmulyar Gréen jt 2021). Käesolevas artiklis rõhutamegi mälestuste tähtsust nendes protsessides. Marcu (2012: 207) väidab, et „eri paigad tekitavad kogemusi, luues

samal ajal mälestusi, mis on mähitud tunnetesse ja millel on oluline roll identiteedi loomisel“.

Põhimõtteliselt on kõik selle uuringu jaoks kogutud intervjuud retrospektiivsed ülevaated, mille on koostanud hilises teismeeas või täiskasvanueas noored, kellel oli lapsepõlves rändekogemus. Seega on nende praeguste lugude aluseks mälestused lapsepõlvest, kasvatuses, sõprussuhetest, ühe või mõlema vanema lahkumisest Rootsi, nende enda rändest lapsepõlves ja uues riigis kasvamisest. Fox ja Alldred (2019: 27) on leidnud, et neid retrospektiivseid lugusid võib defineerida kui isiklikke mälestusi, mis on „materiaalselt afektiivsed“, kuna need vahendavad noorte inimeste minevikukogemusi, kuid tekitavad ka kehastatud materiaalsel mõju nende praegusele elule. Sarnaselt sellega defineerib Keightley (2010: 5) mälestust „aja mõtestamise ja selle kogemise elatud protsessina“. Kooskõlas nende määratlustega heidab käesolev artikkel valgust sellele, kuidas mälu ja minevikumälestused võivad muuta Rootsi noorte poolakate ja rumeenlaste praeguseid kogemusi. Seega aitab nende isiklike kontode koostamine visuaalsete piltide abil mõista, kuidas mälestused töötavad. Den Besten (2010) on rõhutanud, et rääkides joonistustest või fotodest, mis on seotud nende noorte sisserändajate praeguses elus oluliste paikadega, kipuvad nad paljastama tugevaid emotsionaalseid sidemeid, mis on tunnevad enda ja oma kodumaa asukohtade vahel. Leyshon (2015: 626) viib selle punkti edasi, rõhutades, et „mälu mobiliseeritakse mina praktikaks nii mälestuste loomise kui ka emotsioonide meenutamise kaudu“. Teisisõnu, mälestused kohtadest on tihedalt põimunud isikliku identiteedi ja emotsionaalse sideme loomisega olevikus.

Järgnevalt kirjeldame, kuidas eespool käsitletud teoreetilised kontseptsioonid toetavad allpool esitatud metoodilisi valikuid ja empiirilisi tulemusi.

UURINGUS OSALEJAD JA METOODIKA

Ühinemisjärgsetes Euroopa mobiilsetes peredes laste ja noorte kaasamine Rootsis toimuvatesse teadusuuringutesse on uudne ja alles kujunemisjärgus uurimispraktika, milles teeme esimesi uurimuslikke samme (nt Shmulyar Gréen jt 2021). Oma uurimisprojekti kohtusime kokku 18 osalejaga Poolast ($n = 12$) ja Rumeeniast ($n = 6$). Intervjueerisime enamikku neist kahel korral – ja mõnda ühel või kolmel korral – ajavahemikus mais 2019. aasta maist kuni 2021. aasta aprillini

Intervjueeritavate leidmiseks² kasutasime mitut kanalit, näiteks keelekursused, Facebooki postitused, Poola ja Rumeenia kirikute külastused, Göteborgi poola ja rumeenlaste kogukondade kõneisikutega kontaktide loomine ja teatud määral lumepallimeetodiga. Valikukriteeriumiteks olid noored poolakad ja rumeenlased, kes olid saabunud Rootsi enne 18-aastasest saamist, et ühineda ühe või mõlema vanemaga ja kes olid Rootsis elanud vähemalt kaks aastat. Intervjueeritavate leidmiseks kasutasime infokirju ja projekti reklaamkaarte kolmes keeles – poola, rumeenia ja rootsi keeles –, et julgustada potentsiaalseid osalejaid valima keelt, milles nad tunnevad end kõige mugavamalt, samas nõustudes uuringus osalema.

Meie valimis oli 16 osalejat, kes olid saabunud Rootsi alla 18-aastaste lastena ja kellest kaks olid just saamas 18-aastaseks. Levinud mustriks oli see, et noored koos ema ja sage- li ka nooremate õdede-vendadega järgnesid isale, kes olid rännanud Rootsi tööle pärast Poola ja Rumeenia ühinemist ELiga. Intervjuu toimumise ajal oli selliste noorte vanus 16–29 aastat (enamik olid alla 25-aastased); suurem osa elas Göteborgi piirkonnas, osa õppis keskkoolis, teised õppisid ülikoolis või töötasid. Vastupidiselt meie esialgsele kavatsusele kaasata uuringusse hilisemaid saabujaid, osutusid intervjuud pigem tagasivaatavaks, kus- juures osa noori oli saabunud Rootsi neli aastat tagasi ja mõned olid seal elanud 12 aastat. Osalejate lood sisaldasid seega nii retrospektiivseid jutustusi nende lapsepõlve- ja rände- kogemustest kui ka praegustest olulistest sündmustest nende elus, mida analüüsisime nende endi tõlgenduste abil, mis olid seotud nende liikuva elu laiema kontekstiga (den Besten 2010; White, Bushin, Carpena- Méndez ja Ní Laoire 2010). Kõik intervjuud viidi läbi rootsi keeles ja transkribeeriti sõna-sõnalt. Intervjuu läbiviimise keele valikus lepidi kokku, kuna enamik uuringus osalejaid ütles, et eelistab intervjuu anda rootsi keeles. Kui intervjuude käigus ilmnes keeleprobleeme, palusime uuringus osalejatel väljendada end kas oma emakeeles või mõnes muus keeles, mida nemad ja teadlased oskasid, näiteks inglise keeles.

Uurimismeetodid olid häälestatud toimevõimelistele lastele/noortele, pidades neid „päde- vateks ja edukateks uuringus osalejateks“ (White jt 2010: 144), isegi kui nende keeleoskus oli erinev. Et seada esikohale teemad, millest noored sisserändajad ise peavad rääkima oluliseks, kasutasime kvalitatiivsete intervjuude ja visuaalsete materjalide kombinatsio- oni, nagu elujooned, võrgustikukaardid (Pirkanen, Jokinen, Kallinen, Harju-Veijola ja Rautakorpi 2015) ja osalejate endi loodud joonistused või fotod (Luttrell 2010; White jt 2010). Oluline on rõhutada, et visuaalsed kujundid olid nii noorte isiklike narratiivide konstrueerimise lähtepunktiks kui ka sisukaks edasiviivaks suhtluseks osalejate ja uurijate vahel. Luttrelli (2010: 224) järgi tekitab visuaalne meetoodika teadlastes soovi rohkem tea- da saada, mis võimaldab neil tõlgendada antud kontekstis seoseid noorte kujutiste, häälte ja narratiivide vahel. Sel moel on selle meetoodika väärtus selles, et see kutsub noori „tege- ma teadlikke valikuid enda ja teiste esitlemiseks“ (2010: 224) nende suhete ja võrgustike kaudu, mis mängivad nende endi elus olulist rolli. Samas võivad omatehtud fotod ja joon- istused leevendada kohmetust tundlikest teemadest rääkimisel intervjuus näost näkku, võimaldades noortel vabalt mõtiskleda jagatud piltide sisu ja subjektiivse tähenduse üle.

Käesolevas artiklis keskendume peamiselt tähendusrikaste paikadega seotud joonistuste ja fotode analüüsile ning nendega seoses 11 nais- ja seitsme meesnoorega intervjuude käigus tekkinud narratiividele. Empiiriline materjal koosneb 37 intervjuust ning 21 fotost ja joonistusest, mida uuringus osalejad otsustasid meiega kohtumiste ajal jagada. Joon- istused ja fotod koostasid uuringus osalejad esimese ja teise intervjuu vahelisel ajal, et tuvastada kohti ja ruume, mis olid meile kui teadlastele vähem kättesaadavad; see tähend- ab, et enamiku kujutiste loomisprotsess jääb käesoleva artikli käsitlesest välja (nt White jt 2010). Oluline on see, et me ei juhendanud noori looma mingit konkreetset kujutist, vaid palusime neil dokumenteerida „kõik, mis on kõige olulisem“ (McGovern ja Devine 2016) füüsilistes kohtades ja virtuaalsetes kogukondades Rootsis, nende kodumaal või mujal. maailm. Et säilitada keskendumist olulistele suhetele ja igapäevastele kohtumiste- le, soovitasime noortel mõelda kohtadele, kus nad tunnevad end kaasatuna, sotsiaalselt tunnustatuna ja vabalt – või, vastupidi, paikadele, mida nad püüdsid vältida või kust nad

tõrjuti. Algselt eeldasime, et mida nooremad on uuringus osalejad, seda sagedamini otsustavad nad fotode kasutamise asemel joonistada. Siiski selgus, et olenemata vanusest joonistasid uuringus osalejad harva, viidates sageli sellele, et nende joonistamisoskus oli „primitiivne“ (White jt 2010: 152). Kõigil noortel ei olnud meeles joonistusi ega fotosid kaasa võtta ning osa teadlastega jagatud fotosid ei saanud eetilistel põhjustel väljaannetes kujundusena kasutada, kuna nendel olid kujutatud pereliikmeid, sõpru või kaugeid sugulasi. Samas räägiti „olulistest kohtadest“ kõigis intervjuudes, toetades neid lugusid nii visuaalselt kui ka ilma.

Kohtade piltide analüüsimisel ja nendest rääkimisel töötasime välja analüütilise strateegia, mis järgib Leyshoni (2015: 634) ideed, et koht annab positsiooni, kust „mina saab rääkida iseendaga ja teistega“. Sel viisil teenisid kohtadest tehtud pildid ja nendest rääkimine mitut eesmärki, sealhulgas mälestuste kajastamise lähtepunktiks saamine, meie kui teadlaste ja osalejate vahelise suhtluse ja usalduse hõlbustamine ning emotsionaalsete ja sensoorsete kogemuste esilekutsumine, mis aitasid noortel migrantidel sündmuste üle mõtiskleda ja kogemusi, mille kohta oli neilt varem harva küsitud (vt nt Desille ja Nikielska-Sekula 2021; White jt 2010). Vältides kujutiste kvaliteedi liigset tõlgendamist või muutumist „visuaalseteks tõlkijateks“, kes ütlevad vaatajale, „mida nad peaksid nägema“ (Moskal 2010: 26), liigitasime joonistused ja fotod Gustafssoni (2002: 22–23) soovitatud analüütilistesse kategooriatesse, sealhulgas see, mis võiks oma sisult viidata paiga geograafilisele asukohale, eksponaatides kujutatud materiaalsetele vormidele ning lõpuks – toetudes narratiivile – sellele, milliseid tähendusi noored nende poolt oluliseks peetud ruumidele omistasid.

Ehkki noorte poolt kasutatud visuaalsed kujundid olid väga rikkalikud ja aitasid meil paremini mõista, kuidas noor on antud kohaga seotud, oleme teadlikud nende meetodite võimalikest nõrkustest ja tundlikkusest. Näiteks pakuvad uuringus osalejate loodud visuaalsed kujutised ja nendest rääkimine „tohutult palju teavet ja muljeid“ (Frers 2021: 88), mis oli palju rikkalikum kui me suutsime oma analüüsis edasi anda. Visuaalse materjali, sealhulgas häälte, lõhnade, rõõmu või kurbuse multisensoorset olemust on staatiliste kujutiste kaudu raske edasi anda. Lisaks sellele, samas kui projekti jaoks tehti joonistusi hiljuti, pärinesid fotod sageli sahtlitest või noorte nutitelefonides olevatest fotoarhiividest ning fotodel kujutatud inimestelt ei saanud küsida nõusolekut uuringus osalemiseks. Juhindudes eetikareeglitest, mis nägi ette anonümiseerimist ja ristidentifitseerimise ohu vähendamist, pidime seetõttu nende piltide isikupära minimeerima ja mõnes mõttes trotsima noorte sisserändajate toimevõimet otsustada ise tingimuste üle, milles neid kujutatakse.

UURINGU TULEMUSED

Analüüsi üldtulemused toovad esile, et olles mobiilsed, säilitavad noored aktiivselt sidemeid oma lapsepõlve eristuvate paikadega ning näitavad samal ajal tugevat kiindumust uutesse kohtadesse konkreetsetes paikades ja rändejärgsetes ruumides. 21 kujutise hulgas, mille noored meiega jagamiseks välja valisid, polnud ainult kahel selgelt tuvastatavat geograafilist asukohta. Ligikaudu pooled piltidest kujutasid kohti kuskil Rootsis, teisel poolel aga kohti ja ruume koduriikides Poolas või Rumeenias. Sisult olid fotod

ja joonistused portreed osalejate tuuma- ja suurperedest, sõprade, perede ja vanavanemate majadest, isiklikest eluruumidest ja klassiruumidest, kirikukogunemistest, tänavatest, loomadest ja looduspiltidest. Kohtade ja alade hulgas, millest noored rändajad jutuks valisid, räägiti visuaalsete andmete esitamise asemel vanematekodudest, koolidest ja kooliõuedest, kaubanduskeskustest, suurlinnadest nii kodu- kui välisriikides, aga ka töökohtadest, linnaosadest ja digitaalsed alad. Kui enamik kohakujutisi olid üsna omanäolised ja mõned üsna isiklikud, siis kõik need kujutasid „argipäeva triviaalsust“ (Desille ja Nikielska-Sekula 2021: 16), näiteks „heinapallid põllul“, „aed maal“ või „tänav kodulinna“.

Analüüsides noorte poolakate ja rumeenlaste endi narratiive, mis olid seotud iga kohapildiga või nende jaoks oluliste paikadega, koorus välja neli silmapaistvat koha tähendust. Esimene tähendus oli suur rühm kohapilte, mis kutsusid esile mälestusi, sümboliseerides vastastikuse hoolimise, perekondliku armastuse ja õppimise tundeid, mis on seotud sünnimaaga ning nende suhetega lähedastega ja laiendatud pere liikmetega nii minevikus kui ka olevikus. Teiseks oluline tähendus oli seotud kohtadega, kus noored tundsid end rändejärgses uues keskkonnas vabalt, turvaliselt ja tuttavalt. Kolmandaks kujutasid mitmed pildid uuringus osalejate tubasid ja kortereid, rõhutades tärkava täiskasvanuea tähtsust, mille nimel noored sisserändajad pidid kõvasti tööd tegema, et isiklikult areneda ning tunda end iseseisva ja enesekindlana. Neljandaks olid kohapildid, mis kutsusid esile tundeid tõrjutusest ja vääririmistamisest ning toimetulekustrateegiaid, mida kasutati neis kohtades nii Rootsis kui ka sünnimaal.

VASTASTIKUNE HOOLITSUS, PEREKONDLIK ARMASTUS JA ÕPPIMINE

Nagu eespool mainitud, kujutasid pool visuaalsetest kujutistest inimesi, maju, põlde jne riikides, kus noored olid sündinud. Kõige elavamad arutelud intervjuude ajal olid jooniste ja fotode üle, mis näitavad kohti, kus praegu elavad osalejate vanavanemad ja teised sugulased, tagasi Poolas ja Rumeenias. Nendele kohtadele omistatud tähendusi kirjeldati vastastikuse hoolimise, perekondliku armastuse ja õppimise terminites. Kui Antoni rändas Poolast Rootsi oli ta peaaegu 18-aastane. Kui ta oli teismeline, kolisid tema vanemad ja noorem õde-vend Rootsi, Antoni aga otsustas vanavanemate juurde jääda. Olles nüüd 25-aastane ja elades ise Rootsis, külastab ta üsna sageli Poolat ja eriti küla, kus ta üles kasvas.

See pilt on tehtud kaks nädalat tagasi, kui Poolas käisin. Siin on näha mõned heinapallid põllul ja traktor. (...) (...) Selle fotoga tahan teile näidata kohta, mis meenutab mulle aega, kui olin laps.

See oli kõige fantastilisem ja muretum periood mu elus. Pilt on tehtud maja ees, kus ma üles kasvasin, enne kui mu vanemad Rootsi kolisid. Kui nad seda tegid, pidin ma kolima oma vanavanemate juurde teise külla. (...) Traktor, mida näete, kuulub minu onule, kes peab talu. See on sama traktor, millega ma temaga tavaliselt koos

sõitsin. (...) Ta lubas mul juhtida ja sellest ma lapsena ainult unistasingi. (...) Ta õpetas mulle päris väiksena traktorit juhtima ja vanemaks saades sain iseseisvalt üle põldude sõita. (...) See tundus vahva ja põnev, tegin midagi, mis oli lõbus, mis mulle väga meeldis. (...) Ma võiksin samal ajal aidata oma nõbu, oma onu poega; ta oli minust noorem ja ma tundsin, nagu oleksin ta vanem vend ja saaksin talle asju õpetada. (...) Ma tahan öelda, et see oli tõesti hea aeg minu elus, isegi kui see oli „orvuks olemise aeg“. Selles kohas oli mul lihtsam leppida sellega, et mu vanemad kolisid [Rootsi], sest onust ja tema naisest said minu lisavanemad.

Joonis 1. Foto heinapallidest niidul

Kõrvalseisjale võib Antoni jagatud foto (joonis 1) tunduda sündmustevaene ja isikupäratu.

Ent den Besteni (2010: 191) järgi on noorele täiskasvanule Antonile see foto heinapallidega põllust „kallis just seetõttu, et see suudab sümboolselt taasluua kodumaad, kust ta lahkus“. Paik, millest ta sellise kiindumusega räägib, on talle endiselt oluline, sest see meenutab talle „muretu lapsepõlve“ ja ka inimesi, kes tema eest hoolitsesid ning panid end tundma turvaliselt ja armastatuna. Selle foto teine oluline varjund on see, et Antoni „asendusvanemad“ õpetasid talle elus olulisi oskusi. Vastutustunne ja aktiivne hoolitsus teiste eest, samuti praktilised teadmised, kuidas juhtida, järgnesid (Fox ja Alldred 2019) hiljem Antoni elus ja süvenesid tänu positiivsele mälestusele, et teda väikese lapsena usaldati ja temasse usuti.

Teine uuringus osaleja on Poolast pärit 18-aastane Vera, kes kolis 6-aastaselt koos ema ja nooremate õdede-vendadega Rootsi, et ühineda isaga, kes oli juba aastaid Rootsis töötanud. Ta joonistas mitu visandit paikadest, mida ta soovis meiega jagada, ja üks nendest kujutas tema vanavanemate maja (joonis 2).

Peamiselt suhtlen just oma emapoolsete vanavanematega. Ka minu poiss-sõbral on nendega tekkinud suhe. Ta meeldib neile. Ma ei pea muretsema, et nad hakkavad vaidlema või midagi sellist. (...) Ma tunnen, et minus on natuke minu vanaema iseloomu. (...) Kui ta midagi otsustab, teeb ta seda ise omal moel. (...) Tal on selline ind. Ta on nüüd vana, aga saab endiselt asjad tehtud, ta on lihtsalt selline inimene. Mäletan, et üks suvi [kui ma olin noorem] ja mu ema võttis tema juhiloa enda kätte. Olime päeval vennaga vanaema juures kui ema oli ära. (...) Minu vanaema on just selline inimene. Ta toetas ema päris mitu korda. [Kui ma teda praegu külastan], tunnen, et saan temaga tõesti rääkida ja mõistan, et vajan seda väga.

Joonis 2. Joonistus vanavanemate majast

Uuringus kogutud visuaalsetes materjalides on sageli kujutatud maamaju ja põlde, sest Antoni, Vera ja praktiliselt kõigi teiste uuringus osalejate jaoks tähendas emigreerumine Rootsi üleminekut elust väikelinnades ja külates ning sotsialiseerumisest oma laiendatud peredest Rootsi suuremate linnade eeslinnadesse, kus nad pidid oma eluga hakkama saama ilma toetava sugulaste võrgustikuta.

Noorte endi elama asumine Rootsi tähendas ka seda, et nende igapäevane suhtlus kodumaale jäänud vanavanemate ja teiste sugulastega kahanes ja jäi külaskäikude ja telefonisuhtluse tasemele.

Seetõttu ütlesid Vera ja Antoni, nagu ka mitmed teised meie uuringus osalenud noored, kui väga nad igatsesid ja armastasid konkreetseid pereliikmeid, kes jäid kodumaale. See-ga olid nende loodud visuaalsed materjalid Marcu (2012) kirjeldatud „emotsionaalne kaja“, pakkudes ühendust paikadega, kus noored sisserändajad tundsid end turvaliselt, kus nende eest hoolitseti ja neid armastati, ja nad olid ümbritsetud inimestega, keda nad teadsid ja usaldasid. Kuigi neid illustratsioone võib tajuda märkidena nende paikade ja seal olevate inimeste puudumisest nende elus, annavad need tunnistust ka aktiivsete suhete loomisest, mida noored sisserändajad tegid sagedaste külastuste kaudu sünniriiki, helistades iga päev vanavanematele ja säilitades mälestusi emotsionaalsest ja füüsilisest lähedusest kui tunnet „ühendusest, mis eksisteerib reaalsuses (...), aga ka ettekujutatud valdkonnas“ (Moskal 2015: 148).

Tunne end vabalt, turvaliselt ja tuttavalt uues keskkonnas

Teine teema, mis on pildidel tähelepanuväärne, on seotud paikade ja ruumidega väljas-pool pereringi, kuid kus osalejad tunnevad end vabalt, turvaliselt ja tuttavas keskkon-nas. Nende tähenduslike piltide hulgas on üsna paljudel kujutatud uusi kohti Rootsis, kus noored rändajad veetsid aega sõprade, romantiliste partneritega või omaette. Näiteks ja-gasid mitmed Poolas sündinud osalejad oma tegevusega seotud pilte oma etnilise eakaas-lastega Poola katoliku kogukonnas Rootsis (vt Shmulyar Gréen jt 2021). Teistel Rootsiga seotud pildidel on näiteks avalik raamatukogu, kooliõu või mereäärsed sadamakraanad. Taya lugu kirjeldab viise, kuidas noored sisserändajad õpivad tundma uusi paiku ja loovad nendega rändejärgselt emotsionaalseid sidemeid. Nüüd 20-aastaselt sündis ta Rumeenias ja tuli 16-aastaselt Rootsi, et ühineda oma isaga – see on selles uuringus osalenud noorte seas levinud muster.

Taya soovis innukalt jagada mitmeid pilte, mis olid seotud nii tema kodukülaga Rumeenias kui ka praeguse elukohaga Göteborgis. Üks foto, millel on kujutatud tüüpilist punast Rootsi suvilat mere ääres (joonis 3) eristus teistest tema piltidest.

Mu poiss-sõbra vanavanemad elavad suviti selles majas. Kui ta mind esimest korda neile tutvustas, toimus see just selles majas Göteborgi lähedal asuval saarel. Algu-ses tundsin, et miks ma peaksin tema vanavanematega esimest korda nende suvilas kohtuma? See ei tundunud mugav. Kui me lõpuks vanavanematega kohtusime, mõistsin, et sealne õhkkond oli väga sarnane Rumeenia maapiirkondadega, sest saarel kõik tundsid üksteist, saar on pisike ja kõik olid üksteisega kuidagi sugulased. Seal oli nii lõõgastav olla (...). Seetõttu läheme aeg-ajalt, kui olen stressis või koo-

litööga üle koormatud või tahan lihtsalt maha rahuneda, nädalavahetuseks sellesse saarel olevasse majja.

Joonis 3. Foto punasest Rootsi majast

Taya selgitab, et suvel saarel uute inimestega harjumine nõudis mõningaid jõupingutusi. Moskal (2015: 149) järgi aitas lähedase kogukonna õhkkond, kus „kõik tunnevad üksteist“, aidata tal „muuta (...) tundmatut tuntuks“, leida sarnasusi oma Rumeenias asuva kodukülaga ja tunda end mugavalt. Nagu Bennett (2011: 4) rõhutab, „tekitab meie ümber olevate inimeste tundmine meis turvatunde“. Taya ja teiste sisse­rändajatest noorte lood illustreerivad selgelt, kui oluline on tutvuda uute paikadega ja „tunda end aktsepteerituna kogukonna poolt“ (Sime jt 2020: 92), et tunda end mugavamalt ja turvalisemalt. Samal ajal räägivad need lood hargmaisest ühenduvusest, mis on loodud sünnikohtade ja üleskasvatamise mälestuste kaudu „elatud kogemusega paikkonnast“ (Moskal 2015: 149) oma uuel kodumaal.

„RAHU JA VAIKUS“, LÕÕGASTUS JA ENESEANALÜÜS

Lisaks kohtadele, mida noored sisse­rändajad peavad teiste inimestega suhtlemise tõttu oluliseks, soovime keskenduda kohtadele, mida osalejad hindasid, pakkudes neile võimalust „rahuks ja vaikuseks“, lõõgastumiseks ja eneseanalüüsiks. Intervjuude läbiviimisel ajal olid 18st uuringus osalejast 13 noored täiskasvanud, kes õppisid ülikoolis või töötasid. Paljud neist olid just vanematekodust välja kolinud või kavatsesid seda teha. Noored hindasid eriti privaatsust ja autonoomiat, mida nende enda korter või tuba peremajas

võimaldas. Mitme lapsega peredes oli Rootsisse kolides raske privaatset ruumi leida, kuna mitu osalejat jagasid ruume ühe või mitme noorema õe-vennaga. Eespool mainitud 25-aastase Antoni, (Rootsi saabumisel oli ta 18-aastane) kirjeldas oma äsja omandatud ühetoalist korterit uhkuse ja tänuga:

See on foto minu korterist (...). Põhjus, miks ma seda näitan, on see, et [see paik] on minu jaoks omamoodi oas.(...) Mulle meeldib see paik ja mulle meeldib tagasi tulla [pärast tööd], sest see on vaikne koht, kus ma saan lihtsalt lõõgastuda. (...) See on turvaline koht (...) ja ma olen nii tänulik, et sain siia kolida ja alustada iseseisvat elu (...).

Rõhuasetus turvalisusele ja lõõgastumisele, samuti privaatsusele ja sõltumatusele, mida Antoni rõhutab, kajastub ka teistes uuringutes noorte sisserändajate paikseks jäämise kohta (nt McDonnell 2020). Teise olulise aspekti „oma paiga leidmisel“ tõstatas 23-aastane Monica, kes sündis samuti Poolas, kuid kolis Rootsi 11-aastaselt, rääkides oma korterist kui oma elu uue etapi ruumist:

Minu uuel korteril [on oma tähendus]. Ma ütlesin, et see ei ole seotud Poolaga nagu lapsepõlve mälestusega, vaid pigem tähistab see minu täiskasvanuelu algust. Mul oli raske aeg [kui ma Rootsi saabusin], kuid ma sain hakkama. [Tunne, mida ma seostan korteriga] on enesekindlus.

Antoni, Monica ja teised noored ütlevad meile, et oma kodu loomine langeb kokku ajaga, kui nad saavad täiskasvanuks (Arnett 2000: 469). Sellesse staadiumisse jäävad nende erinevad „iseseisvad avastusretked elu poolt pakutavate võimaluste kohta (...), mil nad järk-järgult jõuavad püsivate valikuteni armastuses, töös ja maailmavaadetes“ (2000: 479). Meie uuringus osalejate jaoks on üks selline avastusretk vanematekodust lahkumine ning ka iseseisvaks ja sõltumatuks inimeseks saamine. Kuigi need üleminekud on samad, mis teistel Rootsis üleskasvavatel mittesisserändajatest noortel, kogevad meie uuringus

osalejad paralleelsete protsesside taustal, mis on seotud paljude sidemete purunemisega ja vahepealsusega nii Rootsis kui ka nende sünniriigis (nt Tyrell jt 2019).

Joonis 4. Foto magamistoast

Teine küsimus, mida on oluline kajastada, on see, et nende enda korter, oma tuba vane-matekodus ja looduslikud paigad on kõik välja toodud eneseanalüüsi ja mõnikord nos-talgiana nende lapsepõlve kohta nende sünniriikides. Mitmed teadlased on täheldanud, et noored sisse-rändajad kalduvad paigutama oma „kodu“ kahte või mitmesse asukohta, sõltuvalt nende kiindumusest antud kohta (nt Fresnoza-Flot ja Nagasaka 2015; Haikkola 2011; Moskal 2010, 2015). Taya lugu (uuringus osalemise hetkel 20-aastane; saabus Rootsi 16-aastasena), keda me varem tutvustasime, illustreerib selgelt veel ühte olulist aspekti, nimelt „emotsionaalse, suhetega seotud ja kultuurilise töö ulatust, mis kaasneb (...) kodu (taas)loomisega“ (McDonnell 2020: 6):

See on pilt minu magamistoast (Rumeenias). Igal pool on palju pehmeid mänguasju. Ma pean neid enda ümber hoidma, ma kasutan neid patjade asemel. (...) See võib tunduda üsna lapsik, kuid see tundub minu meelest asjana. [Minu vanemad] tahtsin tuba eelmisel suvel ümber sisustada, kuid ma ütlesin kindla „ei“. Ma ütlesin: „Ainus asi, mida te tohite muuta, on uks“, mida on peeglist näha. Mitte midagi muud. (...) Tegelikult ei ole seal nii palju pehmeid mänguasju, sest ma töin nad kõik Rootsi. [Taya näitab teist pilti, mis on eelmisega väga sarnane] Siin on minu tuba Rootsis, see on üsna sarnane. Me ei suutnud leida sama tüüpi diivanit kui Rumeenias, kuid see sobib. See näeb välja peaaegu sama, ainult raamaturiist on suurem. (...) Mul on seal kõik mu joonistused, mida ma hoidsin alates lasteaiast alles, aastast aastasse. Ma üritan kõik oma joonistused Rumeeniast Rootsi viia, vähehaaval. Ema ütleb: „Sa

ei saa neid kõiki endaga kaasa võtta. “Ja ma vastan: „Jah, ma saan. (...) Ma hoian neid kõiki kastides“ On lõbus neid joonistusi sirvida ja mõista... [kuidas ma olen arenenud].

Taya kirjeldus materiaaletest asjadest, mida ta Rumeeniast Rootsi viis, viitab sellele, kui tähtsad on tema jaoks tema lemmikmänguasjad, mööbel, koolimaterjalid ja raamatud (joonis 4) oma praeguse isikliku ruumi „humaniseeriva ja isikupärastava efekti“ (McDonnell 2020: 11) jaoks. Samal ajal püüab Taya Rootsis asuvas toas hoida kinni oma lapsepõlve materiaaletest asjadest Rumeenias, püüdes „säilitada mälestusi minevikust“ (Fox ja Alldred 2019: 22), mis võimaldavad tal säilitada ruumilise ja suhtestatud seose oma lemmikpaigaga Rumeenias, majas, kus tema vanaema praegu elab. Teisisõnu, taasluues noore täiskasvanuna oma kodu, ehitavad Taya – ja teised uuringus osalejad – silla „mineviku ja oleviku ning selle vahel, mis on siin ja seal“ (Moskal 2015: 149) ja loovad ruumi, mis aitab neil mõista, kui palju nad on aastate jooksul arenenud.

TÕRJUTUSE JA VÄÄRITIMÕISTMISE KOHAD

Koos sotsiaalse kaasatuse ja tunnustamise kohtadega küsisime uuringus osalejatelt paikadest, kus nad võisid tunda end tõrjutuna või vääritimõistetuna. Noortel oli ainult üksikuid pilte, mis nad rääkisid tõrjutuse juhtudest või rändejärgsestmittekuuluvusest. Nende hulgas olid ka kaubanduskeskuse fotod, mis sümboliseerisid „riskantset ja ebameeldivat kohta“ (Antoni, 25-aastane) või megalinn nagu New York, mis tähendab „kaasaegset ja samas üksikõikset kohta“ (Matilda, 21-aastane; rändas Rootsi 9-aastaselt). Kuigi nende paikade tähendused on seotud pigem kujutlusvõime kui kogemusega, esitati need fotod kontrastina kohtadele, kus noored tundsid end vabalt.

Oli ka teisi paiku, kus noored sisserändajad ei tunne end teretulnuna või kus nad kogesid otsest „tõrjutavat kogemust“ (Fangen ja Lynnebakke 2014: 49). 19-aastane Wanda (saabus Rootsi 7-aastaselt) ja 23-aastane Faustyna (saabus 15-aastaselt), mõlemad pärit Poolast, kirjeldasid kasvavat kaotuse ja mittekuuluvuse tunnet kui nad külastasid oma vanavanemaid või osalesid perepühadel Poolas. Mõlemad juhtisid tähelepanu sellele, kuidas nad „kaotavad varasemad lähedased suhted“ ja „tunnevad end ebameeldivalt“ oma „uue“ eluviisi, usu või välimuse tõttu, mis on Rootsis elades omandatud. Teised noored, näiteks 29-aastane Antonina (Rootsi saabudes 16-aastane), samuti Poolast pärit, rääkis oma kogemustest, kus teda Rootsis sisserändaja ja usulise tausta tõttu „ignoreeritakse, kiusatakse või diskrimineeritakse“. Antonina sai ajutise ametikoha teenindussektoris, tema enda sõnul unistuste töökoha, täites erinevaid ülesandeid, mis ei nõudnud ülikoolikraadi. Ta tahtis „õppida asju töö kaudu“ ja oli hoolas töötaja. Kolme aasta pärast otsustas ta kandideerida alalisele ametikohale sama tööandja juures; aga sai eitava vastuse, ilma et oleks tegelikult mõistnud keeldumise põhjust:

[See, kuidas tööandja olukorras käitus], tundsin, et mind kiusatakse ja diskrimineeritakse. (...) Ma olin isegi ärevil seal olles.(...). Nende jaoks olin see mina, kes oli probleemiks. [Ma julgen öelda, et see oli] minu [etnilise] tausta ja minu usu tõttu.

Antonina kasutas sageli väljendit „ma julgeks öelda, et“, mis viitab sellele, et ta oli teadlik, et rääkis oma kogemustest kui „muulasest“, „teistsugusest“ ja kus teda reaalselt diskrimineeriti riigis, mis on tuntud selliste väärtuste nagu võrdsus ja sallivus erineva etnilise taustaga inimeste suhtes. Sellegipoolest on viis, kuidas tema ja mõned teised uuringus osalejad said sellistes olukordades hakkama kooskõlas uurimustega, mille autoriteks on Fangen ja Lynnebakke (2014), Sime jt(2020), Zontini ja Peró (2020) ja teised, kes rõhutasid üha suuremaid „struktuurseid tõkkeid (...), mis piiravad proaktiivse reageerimise võimalust“ (Fangen ja Lynnebakke 2014: 55) noorte sisserändajate nimel mitmes Euroopa riigis.

Kõige silmapaistvamaid näiteid tõrjutusest ja turvatunde puudumisest olid seotud struktuursete tõketega, mida osalejad kogesid sellistes kohtades nagu elurajoonid ja koolid. Jonatan rändas 12-aastaselt koos isaga Rumeeniast Rootsi, samas kui tema vanem õde jäi Rumeeniasse keskkooli lõpetama. Jonatan ja tema isa ühinesid Jonatani emaga, kes oli leidnud töö enne nende kolimist Rootsi, kus nad asusid koos elama korterisse ühes Göteborgi majanduslikult vaeses äärelinnas. Jonatani enda sõnul oli esimene asi, mida ta oma elamurajooni tänaval nägi, „relvaga mees, kes ajas taga teist meest“. Rääkides sellest, kuidas ta pidi navigeerima konfliktis ja vägivaldas, mida ta lapsena Rootsis korduvalt nägi, tunnistas Jonatan, kes oli nüüd 24-aastane, et enda kaitsmiseks pidi ta õppima tundma „mängureegleid“:

Ma liitusin jõuguga, mis oli parim [kilp]. Keegi ei saanud neile midagi teha. (...) Ma tegin seda, et tunda end turvaliselt. Selleks, et nad ei häiriks mind (...), sest ma ei rääkinud tol ajal palju rootsi keelt. (...) Ma olin nende liige või nii. (...) Ma lihtsalt asusin nende poolele, et mind ei häiritaks. (...) Sa pead olema tark ja mängima reeglite järgi.

Kuigi Jonatani vägivald võib tunduda äärmuslik ja enamiku noorte sisserändajate jaoks Rootsis ebatavaline, räägib see marginaliseerimise ja ebakindluse tundest kohas, kus ta elab, mis sundis teda arendama „meisterlikkuse kogemusi“ (Fangen ja Lynnebakke 2014), et vältida riskantseid olukordi ja tunda end „turvaliselt“. Intervjuu ajal rääkis ta, et lapsepõlve haavatavuse kogemused andsid selge jälje sellele, kuidas ja kus Jonatan nägi oma tulevikku, püüdes liikuda eeslinnast, kus ta kasvas üles Göteborgist väljaspool asuvasse ohutumatesse piirkondadesse.

Teised kohad, mida sagedamini mainiti, kus osalejad ütlesid, et nad võitlevad sotsiaalse tõrjutuse ja kiusamisega, olid koolid ja avalikud mänguväljakud koolipiirkondades. Intervjuudest jäi valdav mulje võõrandumise ja üksinduse tundest, mida tundsid meie noored sisserändajad, eriti esimestel aastatel pärast Rootsi saabumist, kui nad ei olnud veel uut keelt õppinud ja neil oli raskusi uute sõprade leidmisega. 16-aastane Anna kolis Poolast Rootsi hilisemas eas, olles 12-aastane, ja tundub olevat väga aktiivne sõprade leidmisel ja suhtlemisel. Hoolimata oma entusiasmist ja avatusest uutele tutvustele Rootsis ning tema toimevõimelisest suhtumisest täiskasvanutelt abi palumise osas, tunnistab ta järgmist:

Mul oli Poolas palju sõpru, olin oma klassis eakaaslaste seas populaarne tüdruk. (...) Kui ma tähistasin oma sünnipäevi, siis need olid suured peod, kus koju oli kutsutud palju inimesi. Siin Rootsis oli vastupidi. Peaaegu kaks aastat koheldi

mind nagu „tühi koht“, nagu mind poleks olemas. (...) Rääkisin õpetajatega mitu korda sellest, et keegi ei taha minuga koolis rääkida ja et ma tunnen end üksildasena. Ma sõin üksi koolisööklas lõunat, ma pidin tegema põhimõtteliselt kõik asjad koolis üksinda. Keegi ei rääkinud minuga sõnakestki. Õpetajad arutasid seda küsimust kord kogu klassi ees, kuid midagi ei muutunud. Nad ei tahtnud minuga sõbrad olla.

Nagu Fangeni ja Lynnebakke'i uuringu (2014) noored sisserändajad, ei andnud ka Anna ja mõned teised meie uuringus osalejad alla, kui nad seisis silmitsi takistustega, et nende eakaaslased koolis ei tunnusta neid. Neid kogemusi intervjuude ajal meenutades oli Annal ambivalentsed tunded kooli kui tähendusriikka koha suhtes. Ta oli sunnitud vahetama koole ja klasse, et ta saaks toime tulla tõrjutuse tundega. Kasutades erinevaid toimetulekumeetodeid, palus ta oma õpetajatelt abi, rääkis oma kaasõpilastega hoolimata tõrjutuse tundest ja rääkis sellest kõigest oma emale, püüdes samal ajal säästa mõlemat vanemat valulikest detailidest. Anna tunnistas, et kõik see tekitas talle emotsionaalset stressi ja üksindust ning et ta veetis palju aega sotsiaalse meedias. See oli alternatiivne ruum, kus mitmed teised osalejad leidsid sõpru, kellega neid ühendas nende emakeel ja muud huvid.

KOKKUVÕTE

Käesolevas artiklis uuritakse, kuidas 1,5. põlvkonna poolakad ja rumeenlased, kes kolisid koos perega Rootsi elama, kujundavad (ümber) sidemeid ja omistavad rändesihtriigis asuvatele paikadele tähendusi. Konkreetsemalt ja noorte mobiilsusega seotud oluliste suhete vaatenurgast aitab artikkel täita tühimikku uurimistöös Rootsis elavate Kesk- ja Ida-Euroopas sündinud noorte kohta, keskendudes sellele, kuidas nad peale väljarändamist loovad (kohalikult ja hargmaiselt) sidemeid konkreetsete paikade ja ruumidega.

Eesmärgiks oli analüüsida selliste paikade mitmetähenduslikkust (Gustafsson 2002) ja millega seoses toodi välja neli olulist teemat. Lähtudes translokaalsuse ja koha mõistetest (Assmuth jt 2018; Massey 1994; Moskal 2015) rõhutatakse artiklis, et paigad kui vastastikusel hoolitsusel, perekondlikul armastusel ja õppimisel põhinevate sotsiaalsete suhete fookuspunktid, ei ole piiratud konkreetse geograafilise asukohaga ja ajaga. Nende kohtade tähendused luuakse ja taasluuakse dialoogis, kus ühelt poolt on mälestused lapsepõlvest ja üles kasvamisest enne emigreerumist ning teiselt poolt see, kuidas noorte tajuvad oma uut elu Rootsis. Meie uuringu tulemused näitavad, et selle dialoogi kaudu võrdlevad noored poolakad ja rumeenlased aktiivselt oma positiivseid mälestusi kohtadest, kus nad üles kasvasid, uute translokaalsete kohtadega, mida nad kogevad igapäevaste sotsiaalsete tavade kaudu Rootsis (nt Moskal 2015). Lähtudes käsitlustest, mille autoriteks on Fox ja Alldred (2019) ning Keightley (2010), väidame, et mälestusi saab mobiliseerida ja realiseerida enesepraktikaks läbi minevikus kogetud kohtade ja inimeste meeldejätmise ning eeskujude aktiivse loomise, kelleks noored on saanud ja kelleks nad soovivad tulevikus saada.

Nagu märkis Luttrell (2010: 225), on „visuaalsete uuringute režiim (...) dünaamiline ja suhtestatud“. Tõepoolest, artikkel on näidanud, et osalejate loodud visuaalsete kujutiste,

näiteks joonistuste ja fotode, kaudu loodud süvaintervjuud on eriti väärtuslikud, et „siduda teadusuuring paikadega ja keskenduda noorte sisserändajate nende paikadega seotud kogemustele“ (Desille and Nikielska-Sekula 2021: 3). See metoodika annab noortele võimaluse ise otsustada, millistest temadest nad rääkida tahavad, ning lisaväärtusena hõlbustab suhtlemist ja loob osalejate ja teadlaste vahel usaldust. Samuti soodustab see noorte eneseanalüüsi ja mitme identiteedi konstruksioone lisaks sisserändajaks olemisele (nt White jt 2010). Sellele rikkalikule metoodilisele lähenemisele tuginedes näitab meie analüüs, et perede ja noorte enda mobiilsuse tõttu loovad noored endale mitu identiteeti ja seoseid inimeste ja paikadega nii päritoluriigis kui ka nende praeguses elukohariigis (nt Fresnoza-Flot ja Nagasaka 2015). Lisaks annavad visuaalsed materjalid olulise ülevaate sellest, kuidas noored sisserändajad peavad pidevalt tulema toime probleemidega paigaseose loomisel ning kuidas nad rändejärgselt kasutavad mälestusi ja tundeid oma sotsiaalsete suhete säilitamisel, arendamisel ja rekonstrueerimisel nii Rootsis kui ka oma sünniriigis.

Visuaalne metoodika on seega olnud loominguline vahend, millega saab hõlbustada oluliste paikade ja inimestega seotud mälestuste rekonstrueerimist. Kooskõlas Leyshoni (2015) käsitlusega, meenutades ja ümber jutustades lugusid tähtsatest kohtadest, tunnevad noored sisserändajad sidet nendega, kes neist hoolivad ja saavad kindlustunnet selle kohta, kuhu nad praegu kuuluvad. Seoses paigaseose loomise teise olulise teemaga leiti artiklis käsitatud uuringu käigus, et rahulolu, turvalisuse ja uute keskkondade tundmise tunne soodustavad positiivsed mälestused kuulumisest, „inimeste tundmine“ (Bennett 2011) ja tunne, et olete endiselt osa sarnastest kohalikest kogukondadest noorte sisserändajate sünniriikides. Nende paikade joonistamisel või illustreerimisel fotode abil demonstreerivad noored seda kui tähtis on omada tugevaid sidemeid kodumaaga, külastada kodumaad, suhelda regulaarselt ning teha jõupingutusi, et luua uusi kodusid „kujunevate täiskasvanutena“ (Arnett 2000). Imelised lapsepõlvemälestused oma tubadest ning vanemate ja sugulaste majadest on tugev emotsionaalne side nende sünniriikidega (Marcu 2012), aga ka füüsiline meeldetuletus nende minevikust, mis on nüüd hüppelauaks nende praegusele ja tulevasele identiteedi ülesehitamisele (nt Fox ja Alldred 2019). Neid uusi ja sõltumatuid ruume hinnatakse kui võimalust leida rahu ja vaikust, lõõgastuda ja mõtiskleda, ja kui vahendit noortele leppida sellega, kes nad aastate jooksul on saanud. Noored sisserändajad tegelevad oma või looduses asuvates kohtades, mis on varjupaigaks väljakutsetele, mida nad võivad läbida, tegevustega, mis meenutavad, mida nad hindavad, ja muudavad Rootsi kohad seeläbi oma uuteks kodudeks.

Lõpuks näitasid uuringu tulemused ka seda, et kaasamine ja tõrjumine võivad toimuda üheskoos ja samas kohas (Farrugia 2015). Samas kui noored kujutasid harva oma joonistustel ja fotodel kohti, kus nad olid kogenud tõrjutust ja vääritlemist, identiteetseerisid nad need paigad translokaalselt oma „igapäevakeskkondades“, nagu kool, kodu, naabruskond ja töökoht. Meenutades näiteid kiusamisest koolis, vägivalla ohvriks langemisest naabruskonnas, diskrimineerimisest tööl või sellest, et nii lähedased kui ka laiendatud pere liikmed ei armasta ega hinda neid ei Rootsis ega sünniriigis, kirjeldasid noored sisserändajad isiklikke ja struktuurilisi tõkkeid, mis takistavad nende täielikku sotsiaalset kaasatust (nt Fangen ja Lynnebakke 2014). Kuna kogemus olla sildistatud „erinevana“ mõjutas negatiivselt noorte enesekindlust täiskasvanutena, kippusid nad vältima

selliseid kohtasid, töötada välja toimetulekustrateegia või hoida aktiivselt eemale kohtadest ja suhetest, kus neid ei hinnata selle eest, kes nad on.

MÄRKUSED

1. Projekti „Transnational Childhoods: Building of Significant Relationships among Polish and Romanian Migrant Children after Reunification with Parents in Sweden“ rahastab Rootsi tervise, tööelu ja heaolu teadusnõukogu (FORTE, 2019–2021).
2. Projekti juhtteadlane on professor Ingrid Höjer.
3. Projektile andis eetilise heakskiidu Rootsi Eetikakomitee [Reg. 2019-02504].

Eetilisi juhiseid järgides tagasime osalejate anonüümsuse ja terviklikkuse, paludes neil valida väljamõeldud nimi ja varjata hoolikalt muid isikuandmeid, et vältida lihtsat tuvastamist.

RAHASTAMINE

Käesoleva teadusartikli aluseks oleva uuringut toetas Rumeenia Teaduse ja Innovatsiooni Ministeeriumi toetus, CNCS – UEFISCDI, projekti number PN-III-P1-1.1-BSH-2-2016-0005, PNCDI III raames.

VIITEALLIKAD

Arnett, Jeffrey J. 2000. Emerging Adulthood. *American Psychologist* 55(5), 469–480.

Assmuth, Laura; Hakkarainen, Marina; Lulle, Aija; Siim, Pihla Maria. 2018. *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*. Cham: Palgrave Macmillan.

Bennett, Julia. 2011. *Looks Funny When You Take its Photo: Family and Place in Stories of Local Belonging*. Manchester: University of Manchester, Sociology Working Paper No. 1.

Delmi. 2020. *Migration to Sweden in Figures*. Kättesaadav: <https://www.delmi.se/migration-i-siffror#!/kartaover/utrikes/fodda/personer/efter/%20fodelse-land/2000-2014-1> (23.05.2022).

- Den Besten, Olga. 2010. Local Belonging and 'Geographies of Emotions': Immigrant Children's Experience of their Neighbourhoods in Paris and Berlin. *Childhood* 17(2), 181–195.
- Desille, Amandine; Nikielska-Sekula, Karolina. 2021. Introduction. Lk 1–27 kogumikus Nikielska-Sekula, Karolina; Desille, Amandine (toim.), *Visual Methodology in Migration Studies*. Cham: Springer.
- Fangen, Katrine; Lynnebakke, Brit. 2014. Navigating Ethnic Stigmatisation in the Educational Setting: Coping Strategies of Young Immigrants and Descendants of Immigrants in Norway. *Social Inclusion* 2(1), 47–59.
- Farrugia, David. 2015. Space and Place in Studies of Childhood and Youth. Lk 609–624 kogumikus Wyn, Johanna; Cahill, Helen (toim.) *Handbook of Children and Youth Studies*. Singapore: Springer.
- Fox, Nick, Alldred, Pam. 2019. The Materiality of Memory: Affects, Remembering and Food Decisions. *Cultural Sociology* 13(1), 20–36.
- Frers, Lars. 2021. Conclusions: Touching and Being Touched – Experience and Ethical Relations. Lk 85–95 kogumikus Nikielska-Sekula, Karolina; Desille, Amandine (toim.) *Visual Methodology in Migration Studies*. Cham: Springer.
- Fresnoza-Flot, Asuncion; Nagasaka, Itaru. 2015. Conceptualising Childhoods in Transnational Families: The 'Mobile Childhoods' Lens. Lk 23–41 kogumikus Nagasaka, Itaru; Fresnoza-Flot, Asuncion (toim.) *Mobile Childhoods in Filipino Transnational Families. Migrant Children with Similar Roots in Different Routes*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Gustafson, Per. 2002. *Place, Place Attachment and Mobility – Three Sociological Studies*. PhD thesis. Gothenburg: University of Gothenburg, Department of Sociology.
- Habib, Sadia; Ward, Michael. 2020. *Youth, Place and Theories of Belonging*. New York: Routledge.
- Haikkola, Lotta. 2011. Making Connections: Second Generation Children and the Transnational Field of Relations. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 37(8), 1201–1217.
- Harris, Anita; Baldassar, Loretta; Robertson, Shanthi. 2020. Settling Down in Time and Place? Changing Intimacies in Mobile Young People's Migration and Life Courses. *Population, Space and Place* 26(8): e2357.
- Jørgensen, Clara Rübner. 2016. 'The Problem Is That I Don't Know': Agency and Life Projects of Transnational Migrant Children and Young People in England and Spain. *Childhood* 24(1), 21–35.

Ränne ja seotus paikadega: Rootsisis elavate Kesk-
ja Ida-Euroopast pärit noorte mälestused ja
tunded neile oluliste paikade suhtes

OKSANA SHMULYAR GRÉEN,
CHARLOTTE MELANDER
INGRID HÖJER

- Keightley, Emily. 2010. Remembering Research: Memory and Methodology in the Social Sciences. *International Journal of Social Research Methodology* 13(1), 55–70.
- Leyshon, Michael. 2015. Storing Our Lives of Now: The Pluritemporal Memories of Rural Youth Identity and Place. Lk 625–636 kogumikus Wyn, Johanna; Cahill, Helen (toim.) *Handbook of Children and Youth Studies*. Singapore: Springer.
- Luttrell, Wendy. 2010. 'A Camera is a Big Responsibility': A Lens for Analysing Children's Visual Voices. *Visual Studies* 25(3), 224–237.
- Marcu, Silvia. 2012. Emotions on the Move: Belonging, Sense of Place and Feelings Identities Among Young Romanian Immigrants in Spain. *Journal of Youth Studies* 15(2), 207–223.
- Massey, Doreen. 1994. *Space, Place and Gender*. Cambridge: Polity Press.
- McDonnell, Susan. 2020. Narrating Homes in Process: Everyday Politics of Migrant Childhoods. *Childhood* 28(1), 118–136.
- McGovern, Frieda; Devine, Dympna. 2016. The Care Worlds of Migrant Children – Exploring inter-generational dynamics of love, care and solidarity across home and school. *Childhood* 23(1), 37–52.
- Melander, Charlotte; Shmulyar Gréen, Oksana. 2018. Trajectories of Situated Transnational Parenting – Caregiving Arrangements of East European Labour Migrants in Sweden. Lk 137–154 kogumikus Ducu, Viorela; Nedelcu, Mihaela; Telegdi-Csetri, Áron (toim.) *Childhood and Parenting in Transnational Settings*. Cham: Springer.
- Melander, Charlotte; Shmulyar Gréen, Oksana; Höjer, Ingrid. 2020. The Role of Trust and Reciprocity in Transnational Care Towards Children. Lk 95–106 kogumikus Hii-tola, Johanna; Turtiainen, Kati; Tiilikainen, Marja; Gruber, Sabine (toim.) *Family Life in Transition Borders, Transnational Mobility, and Welfare Society in Nordic Countries*. London and New York: Routledge.
- Moskal, Marta. 2010. Visual Methods in Researching Migrant Children's Experiences of Belonging. *Migration Letters* 7(1), 17–31.
- Moskal, Marta. 2015. 'When I Think Home I Think Family Here and There': Translocal and Social Ideas of Home in Narratives of Migrant Children and Young People. *Geoforum* 58, 143–152.
- Pirskanen, Henna; Jokinen, Kimmo; Kallinen, Kati; Harju-Veijola, Minna; Rautakorpi, Sonja. 2015. Researching Children's Multiple Family Relations: Social Network Maps and Life-Lines as Methods. *Qualitative Sociology Review* 11(1), 50–69.

- Shmulyar Gréen, Oksana; Melander, Charlotte. 2018. Family Obligations Across European Borders: Negotiating Migration Decisions Within the Families of Post-Accession Migrants in Sweden. *Palgrave Communications* 4: 28.
- Shmulyar Gréen, Oksana; Melander, Charlotte; Höjer, Ingrid. 2021. Identity Formation and Developing Meaningful Social Relationships: The Role of the Polish Catholic Community for Polish Young People Migrating to Sweden. *Frontiers in Sociology* 6: 660638.
- Sime, Daniela; Moskal, Marta; Tyrrell, Naomi. 2020. Going Back, Staying Put, Moving On: Brexit and the Future Imaginaries of Central and Eastern European Young People in Britain. *Central and Eastern European Migration Review* 9(1), 85–100.
- SCB. 2019. *Barn och unga födda i 11 nya EUs medlemsländer*. Stockholm: Statistics Sweden. Unpublished data from the national register on children and families in Sweden.
- SCB. 2020. *Uppväxt villkor för barn med utländsk bakgrund*. Stockholm: Statistics Sweden.
- Tyrrell, Naomi; Sime, Daniela; Kelly, Claire; McMellon, Christina. 2019. Belonging in Brexit Britain: Central and Eastern European 1.5 Generation Young People's Experiences. *Population, Space and Place* 25(1): e2205.
- Waerdahl, Randi. 2016. The Invisible Immigrant Child in the Norwegian Classroom: Losing Sight of the Polish Children's Immigrant Status Through Unarticulated Differences and Behind Good Intentions. *Central and Eastern European Migration Review* 5(1), 93–108.
- White, Allen; Bushin, Naomi; Carpena-Mendez, Fina; Ní Laoire, Caitriona. 2010. Using Visual Methodologies to Explore Contemporary Irish Childhoods. *Qualitative Research* 10(2), 143–158.
- Zontini, Elisabetta; Peró, Davide. 2020. EU Children in Brexit Britain: Re-Negotiating Belonging in Nationalist Times. *International Migration* 58(1), 90–104.
- Kuidas tsiteerida käesolevat artiklit: Shmulyar Gréen, Oksana; Melander Charlotte; Höjer, Ingrid. 2022. Mobility and Connection to Places: Memories and Feelings about Places that Matter for CEE-Born Young People Living in Sweden. *Central and Eastern European Migration Review* 11(2), 119–135.